

HÄLLRISTNINGARNA

KRING TRONDHJEMSFJORDEN

AV

G. HALLSTRÖM

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER. 1907. NO. 10

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1908

Under sommaren 1907 gjorde undertecknad, i sällskap med fil. kand. H. Smith, en del strövtåg inom N. Trondhjems amt för att studera de arkeologiska förhållandena därstädes. Framför allt gjorde jag en detaljerad undersökning av de naturalistiskt tecknade hällristningarne vid Hell (N. Stjördalen), vid Bardal (Beitstaden) och vid Bölas utlopp i Snaasenvand (Stod pgd.)¹⁾, i samband med de svenska ristningarne av samma art, i Jämtland. Om denna undersöknings resultat ber jag att få hänvisa till *Ymer* 1907, „Hällristningar i Norra Skandinavien“ och *Fornvännen* 1907 och 1908, „Nordskandinaviska hällristningar“. Jag vill här endast i all korthet göra en resumé.

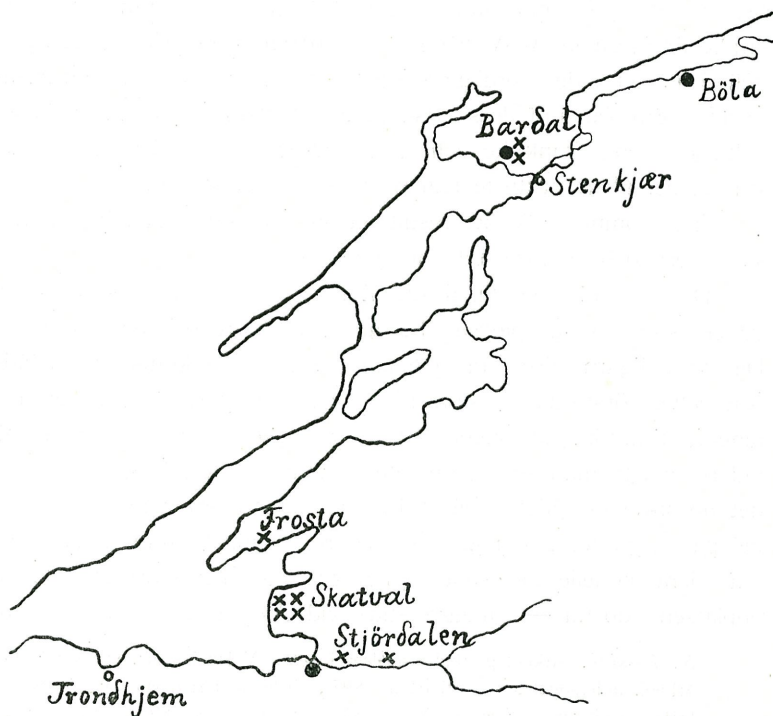

Fig. 1. Hällristningarna kring Trondhjemsfjorden.

1) Se kartan fig. 1.

De svenska ristningarna ligga vid Glösa i Alsens socken, NV. om Östersund, och vid Landverk, på norra stranden av Ånnsjön, i Åre socken. Framför allt den senare ställer sig avgjort i grupp med de nämnda norska ristningarna.

I Norge finnas ytterligare 4, vilka jag hoppas att redan i sommar få besöka, nämligen vid Bogge i Næsset pgd., Romsdals amt, i Glomenfjord, i Sagfjord och i Ofotenfjord, alla i Nordlands amt. Det som karakteriserar gruppen äro de naturalistiskt tecknade djurfigurerna i oftast naturlig storlek. I allmänhet är det renar, som tecknats, men även älgar (Landverk, Bardal, Bogge(?), Glomenfjord), björnar (Landverk, Glomenfjord) och fisk (Glomenfjord). De största djuren förekomma vid Bardal, nämligen ända till 3.15 m. långa älgar. Största delen av de norska ristningarna ha omnämnts i den norska facklitteraturen¹⁾, men ofta mycket flyktigt. En sammanställande studie är gjord av A. W. Brøgger i *Naturen* 1906 „Elg og ren paa helleristninger i det nordlige Norge“. Han är den första, som framkastar förmodan om dessa ristningars släktskap med den palæolitiska konsten i Frankrike och säger vidare, att „sandsynligvis skriver en del af de arktiske tegninger sig fra stenalderen“.

Jag kommer till det resultatet att de samtliga härröra från stenåldern och snarare äldre än yngre sådan.

Det första steget till tidsbestämning få vi i Bardalristningen, vilken, som Lossius påvisat, består av en äldre och en yngre del. De stora älgarna äro nämligen långt efter sin tillkomst överstade och delvis förstörda av storartade och utpräglade bronsåldersristningar, framför allt skepp. Då man från denna punkt vill nå vidare, måste man se sig om efter liknande företeelser, först inom det nordiska området. Där träffa vi endast inom stenåldern exempel på en jämförlig konst. Av de tre exempel, som finnas, äro två i lera modellerade små älgfigurer från den stora stenåldersboplatsen (döstdid — gånggriftstid) vid Åloppe i västra Upland,

¹⁾ *K. Lossius*: Arkeolog. undersøgelser i 1896 (Vidensk.selsk. skrifter 1896), Arkeol. undersøgelser i 1897 (ibid. 1897), Helleristningen paa Bardal (Aarsb. 1896), Antikvar. notiser fra N. Trondhjems amt (ibid. 1898). *R. Ziegler*: Arkæolog. undersøgelser (Vidensk.selsk. skrifter 1900). *A. Helland*: Helleristninger ved Glomen etc. (ibid.) 1900, De nordligste kjendte Helleristninger (Aftenposten 2. XII. 1906).

den tredje några inristade djurfigurer på en yxa av älghorn, funnen nära Ystad i Skåne. Den senare dateras av G. Sarauw¹⁾ till senare delen av Ancylostid.

De två förstnämnda sammanställas av O. Almgren²⁾ med andra liknande svenska samt öst- och sydöstliga företeelser, till en „kleinkunst“-grupp, vilken synes bilda ett nordligt och östligt periferiområde i förhållande till det palæolitiska konstområdet i västra Mellaneuropa. Hornyxans teckningar äro däremot starkt besläktade med palæolitisk konst, och med den tidsställning de synas intaga är detta fullt begripligt.

Av de nämnda exemplen står det sist omtalade alldeles ojämförligt närmast våra ristningar. Redan detta förhållande gjorde mig böjd för att antaga samband mellan palæolitisk konst från västra Mellaneuropa och de nordskandinaviska hällristningarna. Det isolerade exemplet kan ju synas ringa, men vad som behövdes var just att kunna påvisa en geografiskt mellanliggande företeelse för att kunna våga sig på en detaljjämförelse. För denna ber jag att få hänvisa till min uppsats nr. 2 i *Fornvännen*. Jag anser mig där ha påvisat en, vad jag vill kalla *konstnärlig tradition* från den sydliga äldre konsten till denna nordliga grupp ristningar.

Huvudmomenten i mitt resonemang äro följande. Först och främst är den naturalistiska konst, som gjort sig gällande på hällristningarna så slående överensstämmande med vad vi känna, ej blott från skulpturer och ristningar å ben och horn från det södra området, utan även från där befintliga ristningar och målningar å grottboningarnas väggar — så slående, att dessa djur ofta gott skulle kunna avbildas i något arbete som exempel på palæolitisk konst i Frankrike eller Nord-Spanien. Ingenstädes för övrigt träffar man naturalistiskt tecknade djur i naturlig storlek. Ingenstädes träffar man ett sådant, vad jag vill kalla skissartat manér hos konstnären som i de båda grupperna. En rastlös fantasi tvang honom att göra utkast på utkast, dels för att nå ett visst mål, dels endast för att tillfredsställa sitt tecknarbegär. Resultatet blev i båda

1) „En stenaldersboplads i Maglemose“ (Aarbøger f. nord. Oldkynd. 1903, sid. 213, not. 1, sid. 310, not. 2).

2) „Nordiska Stenåldersskulpturer“ (Fornvännen 1907).

grupperna antingen ett virrvarr av linjer, där man ibland urskiljer delar av djur, eller också de underligaste djurkombinationer, t. ex. djur med huvuden i båda ändar.

De avvikelser från den vanliga, strängt tillämpade profilteckningen, som finnas hos hållristningarna, återfinnas troget i palaeolitisk konst.

De oerhörda framsteg forskningen gjort på de senaste åren lovar gott för att den isolerade ställning, vari dessa ristningar stå, skall bortfalla och den kedja än mer stärkas, som nu endast består av den skånska hornyxans teckningar. Jag har i min sist nämnda uppsats påvisat hur man kan spåra vissa drag i det tekniska förfarandet å ristningarna, som måsta härröra ur skulpturell konst. Än så länge måste man antaga att det är denna konst (och tecknandet på lösa föremål å la hornyxan) som förmedlat den påvisade traditionen. Skandinaviens äldre stenålder är dock så föga känd på grund av sin fattigdom och sin svåråtkomlighet (vi hava ju ej t. ex. grottor i den utsträckning, att de kunnat utgöra stenåldersmänniskornas vanligaste bostäder) för att vi ännu skola kunna hava talrika bevis på en dylik konst, anbragt å så förstörbart material som ben och horn.

Ristningarnas läge synes ej tala emot den datering jag gjort. Höjden över havet är för ristningen vid Hell ca. 30 m., Bardal ca. 40 m. och Böla omkring 64 m.¹⁾ Höjningen av landet omkring Trondhjemsfjorden har som bekant varit ringa. Till jämförelse vill jag nämna den avvägningssiffra jag lyckades få för den bekanta kjökkenmöddingen vid Stenkjær.²⁾ Den ligger 26 m. över „normalt högvatten“. SO. om denna, strax ö. om exercisheden, finnes en serie ovanligt vackra strandvallar, den lägsta endast några få meter över havsytan.

1) Ristningen i Ofotenfjorden har sitt lägsta parti ca. 20 m. över havet, (*A. Helland*: „De nordligste Helleristninger“ etc.). Däruppe äro dock förhållandena än mer olika sydliga traktens.

2) För älskvärt tillmötesgående därvid begagnar jag här tillfället att tacka amtsingenjören Munck, Stenkjær.

Bronsåldersristningar av vanligt slag finnas till ett antal av tio runt fjorden.¹⁾ Enligt benäget meddelande av overlærer K. Rygh finnes en (ännu ej omnämnd i litteraturen) vid Hegre i Hegre ^{sn}, Ö. Stjördalen. Vidare finnes en vid Nesaune, under gården Berg²⁾, Værnes ^{sn}, två på gården Opauran, Skatval ^{sn}, en på vardera av gårdarna Bremset, Arnstad och Rökke, Skatval ^{sn}, alla dessa sex i N. Stjördalen. Vidare en vid Stene på Frosta. Den nionde er den

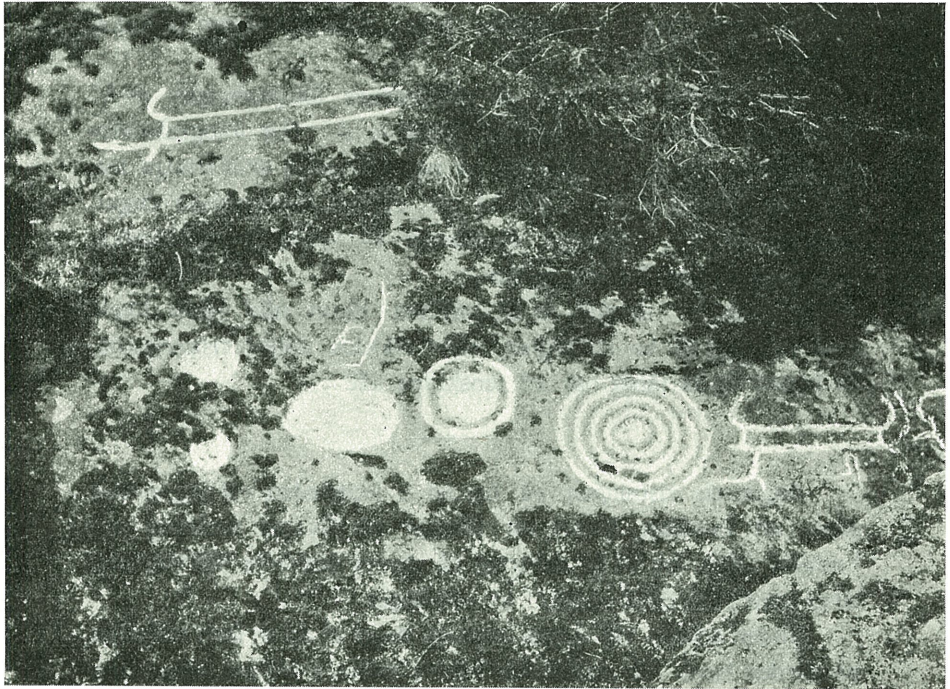

Fig. 2. Del av ristningen vid Nes-aune.
(Foto. av förf.).

redan omnämnda vid Bardal, och den tionde upptäcktes av oss 1907 på Bardalsaune, båda i Beitstaden. Se kartan *fig. 1*.

- 1) Desutom en (endast fotsulor) på en lös sten vid Töreim i Bjugn ^{sn}, utanför fjordens mynning. Nästa hällristning därefter kommer ej förrän i Sundalens pgd., Romsdals amt.
- 2) K. Rygh: „Faste fornlevningar i N. Trondhjems amt“ (1879) upptar den under Ydstines.

Utom de två sistnämnda besökte vi ristningen vid Nesaune. Den är belägen högt uppe på berget, tätt S. om den gamla landsvägen (nu byvägen) till By. På en mot S. sluttande vall med härlig utsikt över motsatta dalsidan ligger den nu igenlagda gamla „pladsen“. Längst norrut, endast några fot norr om de gamla grundmurarna ligga de, mer eller mindre sluttande (ca. 20—45°), svagt rundade berghällar, som visa ristningar. Hällarnas höjd är 1—4 m. Ristningarna äro ej sammanhängande, utan i grupper med en längd inalles av ungefär 15 m. Åtskilligt synes vara dolt av torven.

Åt Ö. består det mesta av skålformiga fördjupningar, åt V. förekomma mest andra figurer, skepp o. d. Där fotograferades ett parti, se *fig. 2*. Observera ett par kollossala skålformiga fördjupningar (intill 25 cm. i diam.) och vackra koncentriska ringar, se äfven *fig. 3*. Åtskilliga djurfigurer av vanlig bronsålderstyp, men ingen människofigur syntes.

Klippan är, särskilt åt Ö., mycket starkt nött samt klädd med ovanligt rik lav-växtlighet, som alldeles döljer ristningarna. Vi hunno ej på långt när att renskrapa allt.

Angående ristningen på Bardal i Beitstaden vill jag endast säga, att åtskilligt finnes att tillägga på Kvams teckning hos Lossius. Men det är ju naturligt på denna oerhörda håll (29 met. lång) med sina olika „skikt“ av ristningar.

Under arbetet vid denna ristning fingo vi av en liten vallpojke på gården höra, att „bokstaver“ skulle finnas i klippor längre upp. I tanke att det kunde vara runor följde vi honom dit och funno — en bronsåldersristning, nästan alldeles förstörd av modärna namnhuggningar.

Den befinner sig vid Bardals-Aune, ca. 800 m. NO. om Bardal. Där finnas åtskilliga lämpliga ristningshällar, ungefär 50 m. N. och NV. om det bäst bevarade av de två övergivna boningshusen. På tre av dessa hällar sågos ristningar.

1. N. 10° V. om det nämnda huset, i jämnhöjd med dess tak och i övergången till hagmarken. Där ses, från V. räknat, en

skålförmig fördjupning, den uppåtsvängda stammen av ett skepp och resterna av dess två skrovbildande linjer, två andra dylika skepp, varav ett är 110 cm. långt, med starkt uppsvängda stammar (till rät vinkel mot „kölen“) och några bemanningsstreck. Under detta skepp ses ännu ett, 1.43 m. långt, med en mängd små be-

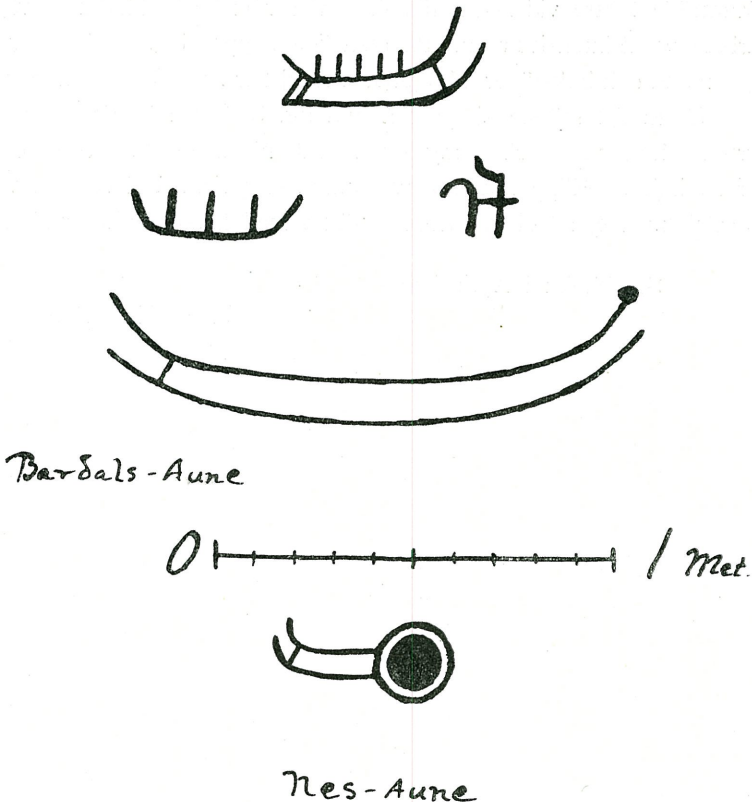

Fig. 3. Prov på ristningar vid Bardals-aune och Nes-aune.
(Efter skiss av författ.).

manningsstreck. Snett nedanför (åt V.) om det 110 cm. långa skeppet synes ett litet dylikt, 40 cm. långt med tre bemanningsstreck (se fig. 3).

2. På en liten isolerad klippa ca. 4 m. åt N. finnes ett tydligt skepp, 134 cm. långt. Dess övre linje slutar åt Ö. med en liten skålförmig fördjupning. (Se fig. 3).

3. På en annan liten häll nedanför denna finnes den lilla underliga krumeluren som ses å *fig. 3*. Den ser ej ut att vara modärn. Ca. 5 m. åt Ö. ses på samma häll det återstående skeppet å *fig. 3*. Det er 46 cm. långt.

För övrigt finnas här och där otydliga streck, vilka nog kunna framträda bättre vid annat tillfälle. Vid vårt besök hindrades vårt arbete av ett intensivt regn. På åtskilliga klippor i grannskapet sågos namn och bokstäver inhuggna, men ej fler bronsåldersristningar.

Utom det största skeppet å min *fig. 3* äro alla ristningarna grunnt huggna — eller mycket starkt nötta — med 1—2 cm. breda linjer. Klipporna äro av samma slag som å ristningen vid Bardal, men ej så glatta, utan beväxta med lavar, samt rundade.

Stockholm i April 1908.

Gustaf Hallström.
